

24 april 2020 – Sector Advisory – Bouw

Ondernemen in tijden van Corona

De gevolgen van het coronavirus voor ondernemers in de sector bouw

Sinds 12 maart is de samenleving enorm veranderd. Ondernemers moeten improviseren en anderhalve meter afstand houden lijkt voorlopig het nieuwe normaal te worden. [ABN AMRO verwacht dit jaar](#) een krimp van de Nederlandse economie van 3,8 procent in een scenario waarbij de ‘lockdown’ twee maanden duurt en daarna stapsgewijs wordt opgeheven. Als laat-cyclische sector zal het coronavirus de bouwsector voor een langere tijd parten spelen. Voor de bouw gaat ABN AMRO uit van een krimp van 4,5 procent in 2020 en 2,5 procent in 2021.

Op korte termijn is crisismanagement nodig, maar tegelijk moeten ondernemers alvast verder kijken. In deze korte publicatie geeft ABN AMRO hier aanbevelingen voor.

Macro-economische groeiverwachtingen

	2019	2020	2021
Nederlandse economie			
BBP	1,8	-3,8	2,2
Part. consumptie	1,4	-5	4,5
Overheidsconsumptie	1,6	3,3	1,8
Investerings	5,3	-8,2	-1,5
Uitvoer	2,4	-6,7	5,2
Invoer	3,1	-6,9	5,2
Werkloosheidspercentage	3,4	4,1	5,2
Internationaal (BBP)			
Eurozone	1,2	-4,3	1,6
VS	2,3	-4,8	3,4

Groeiverwachting sectoren (in volumes)

	2019	2020	2021
Agrarisch	1	-3,5	1,5
Food	1	-4	2
Industrie	-1	-10	8
Bouw	4	-4,5	-2,5
Vastgoed waardeontwikkeling	7	1,5	-5
Retail	2,5	-8	6
Leisure	1,4	-25	30
Transport & Logistiek	1,5	-7	4
TMT	3	-1	0,5
Zakelijke Dienstverlening	3	-4	-0,5
Healthcare	3,1	3	3,5

Lees onze [sectorprognoses van 27 maart](#) voor de volledige toelichting

ABN AMRO heeft net als de overheid [diverse maatregelen](#) getroffen om ondernemers direct te ondersteunen, onder meer via het verlenen van [uitstel van rente en aflossingen](#). De overheidsregelingen kunt u [hier vinden](#). Tevens [committeren](#) overheden, banken en bouwers zich aan het doorbouwen aan Nederland.

Invloed coronacrisis op de bouw

De bouw wordt op verschillende manieren hard geraakt:

1. Het al aanwezige personeelstekort in de bouw kan worden versterkt door hoger ziekteverzuim en naar Oost-Europa terugkerende arbeidsmigranten.
2. Minder aanbod van personeel, onderaannemers en bouwmaterialen uit het buitenland kan voor vertraging van bouwprojecten en hogere kosten zorgen en mogelijk tot claims en boetes leiden van opdrachtgevers. Vraaguitval door minder investeringen, uitgestelde consumentenuitgaven en ontoegankelijke gebouwen raakt de woning- en utiliteitsbouw.
3. Vraaguitval op termijn door minder investeringen, gedaald consumentenvertrouwen, uitgestelde consumentenuitgaven en ontoegankelijke gebouwen raakt de woning- en utiliteitsbouw.

Tref voorbereidingen voor de verwachte krimp

Het effect van de anderhalve-meter-samenleving op de bouwsector als geheel is relatief klein. Bouwplaatsen blijven voorlopig open. De problemen op de bouwplaats zijn beperkt vanwege de ruime opzet van bouwlocaties. Meer problemen ontstaan bij het transport van bouwvakkers van en naar de bouwplaats en bij werk dat in huis plaatsvindt, zoals installatieplaatsing en -onderhoud. Bouwers in de sectoren bouw en techniek moeten zich in ieder geval houden aan het anderhalve-meter-protocol '[Samen veilig doorwerken](#)'.

Onze verwachting is dat het effect van de coronacrisis door aanbodbeperkingen en vraaguitval later dit en volgend jaar groter wordt. Voor bouwondernemers is dit nu het moment om zich daar op voor te bereiden:

- ✓ Voor de bouwondernemer is het van belang zo snel mogelijk de gevolgen van de crisis op het business- en verdienmodel te analyseren en de effecten te mitigeren. Ondernemers kunnen werk naar voren halen, zoals Strukton doet met onderhoud aan de [Schipholtunnel](#). Ze kunnen oude partners en opdrachtgevers benaderen en zich profileren op social media. Personeel en producten kunnen ook worden ingezet op nieuwe markten. Zo plaatste Jan Snel, een modulaire bouwer, speciale [huisartsenboxen](#) nabij een Belgisch ziekenhuis.
- ✓ Ondernemers doen er verstandig aan proactief en transparant in gesprek te gaan met ketenpartners, afnemers, leveranciers aandeelhouders en personeel en samen te zoeken naar oplossingen. Dit voorkomt claims over en weer, en vermijd daarmee zoveel mogelijk faillissementen en extra vertragingen. Ook geven diverse partijen zoals het Rijksvastgoedbedrijf aan rekeningen versneld te betalen. Verder kan personeel vroegtijdig vakantie opnemen of akkoord gaan met tijdelijk minder salaris. Alle partijen moeten hier samen uitkomen.
- ✓ Verstandig is ook om de liquiditeitsprognose van het bedrijf, de diverse lopende projecten en de juridische positie door te nemen.
- ✓ De pijnlijn van nieuwe projecten moet gevuld blijven. Veel belanghebbenden [committeren](#) zich aan continuïteit van het bouwproces. Toch is het verstandig hen proactief benaderen. Dit geldt zeker voor [gemeentes](#), die een kink in de kabel kunnen vormen.
- ✓ Het behoud van (goed opgeleid) personeel is belangrijk. Veel bouwwerknemers die in de vorige crisis zijn ontslagen zijn nooit meer teruggekeerd, met een groot tekort aan bouwpersoneel als gevolg. Personeel kan andere werkzaamheden oppakken, zoals groot onderhoud plegen op eigen materieel, terrein en gebouwen, de werkprocessen verbeteren, het maken van een inventarisatie van relevante opleidingen, online-opleidingen volgen of meeloopstages doen bij ketenpartners.
- ✓ De globalisering heeft wereldwijd toeleveringsketens verstoord. Daardoor ontstaat tekort aan enkele typen [bouwmaterialen](#). Belangrijk voor ondernemers is om nu alternatieve leveranciers en landen in kaart te brengen. Probeer bijvoorbeeld ook afspraken te maken met partners voor de langere termijn. Mogelijk beschikken dichtbij gelegen toeleveranciers over alternatieve producten, zoals tweedehands bouwmaterialen. Bouwondernemers kunnen bijvoorbeeld het [Urban Mining Collective](#) benaderen.

- ✓ De kans is groot dat veel van werknemers (administratie, sales etc) thuis moeten werken. Dit vraagt investeringen in de IT-omgeving. De [tips van het Agentschap Telecom](#) bieden hiervoor hulp. Ondernemers in dezelfde sector of keten kunnen ook van elkaars ervaringen en tips leren. De huidige situatie zal daarnaast een impuls geven aan de algehele digitalisering van de bouwsector waar ondernemers zich op moeten voorbereiden.
- ✓ Bouwbedrijven kunnen hun 'huis op orde' brengen: certificaten opschonen of aanvragen, of voorbereidingen treffen voor nieuwe relevante wetgeving, zoals de [Wet Kwaliteitsborging voor het bouwen](#) of de nieuwe [omgevingswet](#).
- ✓ Ondernemers kunnen onderzoeken welke investeringen na de crisis relevant worden, nieuwe [verdienmodellen](#) bestuderen, of experimenteren met proces- of [productinnovaties](#), zoals [digitalisering](#), [industrialisering](#) en [verduurzaming](#).

Wat het coronavirus voor u betekent binnen de bouw in de komende maanden

Branche	Grootste uitdaging in de komende maanden	Grootste kans in de komende maanden	Link naar relevante publicatie	Impact van 1,5-meter samenleving
Aannemers Burger- en Utiliteitsbouw	Oplevering gebouw binnen contract voorwaarden	Onderhoudswerkzaamheden aan (vrijwel) leegstaande gebouwen	Corona zet investeringen onder druk	Klein
Aannemers Grond-, Weg- en Waterbouw	Oplevering bouwwerk binnen contractvoorwaarden	Het naar voren halen van grote infrastructuurprojecten door overheden	Corona zet investeringen onder druk	Klein
Architecten, bouwadviseurs, ingenieurs	Doorgang projecten van (schets) ontwerpfase naar bouw	Coronaproof maken en ontwerpen van gebouwen	BNA & What Design Can Do	Klein
Handelaren in hout- en bouwmaterialen	Het vinden van alternatieve materialen en producten als alternatief voor haperende buitenlandse aanleveringen	Handel in tweedehands bouwmaterialen	Creatieve ondernemers in de houtbranche	Klein
Installateurs	Opdrachten in gebouwen die in gebruik zijn	Onderhoud/plaatsing installaties in (vrijwel)leegstaande gebouwen	Impact coronacrisis: enquête Techniek NL	Gemiddeld
Producenten in hout- en bouwmaterialen	Toelevering grondstoffen en bouwmaterialen afkomstig uit het buitenland	Toepassing van tweedehands bouwmaterialen en grondstoffen in de productie	Creatieve ondernemers in de houtbranche	Klein
Verhuurders van bouw materieel	Verhuur stroom op gang houden en inplannen materieel	Groot onderhoud van het bouw materieel	Daling aanschaf nieuw bouw materieel verwacht	Klein

Bovenstaande geeft beknopte informatie. Neem voor meer informatie contact op met onze sector specialisten:

Casper Wolf | Sector Analyst Bouw / Vastgoed | casper.wolf@nl.abnamro.com

Madeline Buijs | Sector Econoom Bouw / Vastgoed | madeline.buijs@nl.abnamro.com

Petran van Heel | Sector Banker Bouw / Vastgoed | petran.van.heel@nl.abnamro.com

De in deze publicatie neergelegde opvattingen zijn gebaseerd op door ABN AMRO betrouwbaar geachte gegevens en informatie. Noch ABN AMRO, noch functionarissen van de bank kunnen aansprakelijk worden gesteld voor in deze publicatie eventueel aanwezige onjuistheden. De weergegeven opvattingen en prognoses houden niet meer in dan onze eigen visie en kunnen zonder nadere aankondiging worden gewijzigd. Het gebruik van tekst of cijfers uit deze publicatie is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Teksten zijn afgesloten op 24 april 2020 © ABN AMRO, april 2020